

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ.....	5
1.1. Теоретико-правові засади взаємодії органів влади і громадськості.....	5
1.2.Способи впливу громадянського суспільства на органи влади.....	10
Висновки до 1 розділу.....	19
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ В УКРАЇНІ.....	20
2.1.Аналіз розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні та проблеми їх взаємодії з публічною владою.....	20
2.2. Взаємодія держави і громадянського суспільства в контексті модернізації державно-управлінської системи в Україні.....	28
Висновки до 2 розділу.....	36
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ.....	37
3.1. Створення сприятливих умов для діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства.....	37
3.2. Розробка шляхів ефективного проведення діалогу органів влади з громадськістю.....	41
Висновки до 3 розділу.....	48
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Взаємодія органів державної влади з громадськістю є необхідною умовою їх ефективної та прозорої діяльності. Сучасна світова практика довела, що тільки за постійну взаємодію, співпрацю з користувачами послуг вони можуть якісно виконувати свої функції.

Для України на даному етапі її становлення як правової, соціальної та демократичної держави це питання набуває особливого значення. Тільки трохи більше 10 років минуло з того часу, як у країні відбулися докорінні зміни в системі державного устрою. За ці роки держава пройшла шлях від закритого тоталітарного режиму до демократії. Країні необхідні були кардинальні зміни як у законодавстві та системі державного управління, так і у світогляді самих державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, побудові системи управління на нових, демократичних засадах. Цей процес ще не завершився.

На сучасному етапі розвитку України до найактуальніших завдань належать питання залучення громадськості до процесу прийняття рішень і, як результат цього, ефективності та прозорості діяльності органів публічної влади. В Україні процес прийняття рішень ще не є дійсно прозорим, а діяльність влади не завжди зрозуміла для населення. Закритість влади від громадськості, особливо при прийнятті управлінських рішень, є стримуючим фактором на шляху демократичних перетворень. Сучасне законодавство України надає певні можливості для взаємодії органів публічної влади з громадськістю, але технології та методи цієї взаємодії ще потребують свого впровадження та вдосконалення.

Мета дослідження розробка теоретичних та практичних рекомендацій ефективного здійснення процесу взаємодії органів державного управління з громадськістю та виявлення шляхів підвищення ефективності зазначеної взаємодії.

Для досягнення поставленої мети, потрібно виконати ряд **завдань дослідження**, а саме :

- розкрити теоретико-правові засади взаємодії органів влади і громадськості

- проаналізувати розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні та визначити проблеми їх взаємодії з публічною владою
- дати оцінку взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті модернізації державно-управлінської системи в Україні
- дослідити сприятливі умови для діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства
- знайти шляхи ефективного проведення діалогу органів влади з громадськістю

Об'єктом дослідження є публічна влада в Україні.

Предмет дослідження взаємодія органів публічної влади з громадськістю.

У роботі був застосований системний **метод дослідження** наукового пізнання, відповідно до якого усі явища та процеси розкриваються та аналізуються у взаємозв'язку, взаємозалежності та розвитку, що і становить теоретико-методологічну основу роботи. Також, застосовували методи моделювання, аналізу, синтезу, порівняльного та функціонального аналізу; наукового передбачення; використовувалися такі підходи, як діалектичний, інноваційний, соціально-технологічний тощо.

Інформаційна база дослідження становить нормативно-правові положення, дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, статистичні та аналітичні матеріали щодо розвитку механізмів впливу громадськості на публічну владу.

Обсяг і структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел та додатку. Повний обсяг роботи становить 60 сторінок.

Основні положення випускної кваліфікаційної роботи відображаються у статті Шкроб К. Механізм взаємодії органів влади та громадськості / К.Шкроб // Управління та адміністрування: зб. наук. ст. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. Н.Л. Новікова. – Ч.1. – Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 354с.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ

1.1. Теоретико-правові засади взаємодії органів влади і громадськості

Державне управління і громадянське суспільство несуть у собі суспільну основу, існують у рамках єдиного комунікаційного поля держави. У той же час існує визначена відособленість цих двох елементів суспільної системи, зумовлена розходженням їхньої структури і циклічності дії, а також функціями. Однак за самою своєю природою і досвідом історичного розвитку ці елементи можуть здійснювати реалізацію основної суспільної функції – розвитку суспільства – лише на основі взаємодії [44].

Питання взаємин державної влади і громадянського суспільства – це одне з ключових питань соціуму, від якого залежить його політична облаштованість і стабільність. Це пов'язано з тим, що громадянське суспільство визначає зміст державної влади, а характер державної влади, у свою чергу, впливає на розвиток громадянського суспільства [44]. Дана взаємозалежність відобразилася в Конституції України, однак необхідно визнати, що існуючі відносини «влада – громадянське суспільство» – це контурна нормативно-правова схема, не наповнена реальним змістом.

Громадянське суспільство — система взаємодії в межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, покликаної створювати умови для їх вільного розвитку. Не кожне суспільство можна назвати громадянським суспільством, тобто суспільством із достатньо розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами; незалежним від держави, але взаємодіючим із нею [38].

Існування правової держави передбачає існування громадянського суспільства. У сучасній інтерпретації громадянське суспільство – це суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами

між його членами, які не залежать від держави, а взаємодіють з нею, створюючи суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, морального і культурного статусу на базі розвинутих правових відносин.

Влада є складним за сутністю і багатоманітним за формами вияву явищем суспільного життя. Влада як відносно самостійний соціальний інститут має відношення як до громадянського суспільства, так і до держави. Соціальний інститут влади, за допомогою соціальних норм, правил, принципів і санкцій, що регулюють різні сфери суспільних відносин, здійснює свою організаційну, регулятивну, управлінську та виховну функцію як у просторі держави, так і в просторі громадянського суспільства. У науковій думці існує різноманіття концепцій і визначень цього поняття. За вихідне можна взяти визначення влади як вплив однієї частини суспільства (індивіда, групи, організації тощо) на поведінку іншої у бажаному для себе напрямі. Такий вплив може здійснюватися за допомогою певних засобів: волі, авторитету, права, насильства [44].

Найбільш розвиненим і складним видом суспільної влади є державна влада. Її особливостями є: публічний характер; монополія на наявність спеціального апарату примусу; наявність території, на яку поширюється державний суверенітет, що визначає межі державної влади; монополія на правове, юридичне закріплення влади; обов'язковість владних розпоряджень для всього населення.

Громадянське суспільство є протиположним державі у її постійному прагненні до панування над суспільством. Від ступеня розвинутості громадянського суспільства залежить ступінь демократизму держави [49].

Розвинене громадянське суспільство забезпечує належні умови для забезпечення свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань, свободи об'єднань, свободи зборів, участі громадян в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні.

Влада завжди уособлювалася з державою, тому ми можемо сказати, що держава виступає суб'єктом влади, а громадянське суспільство як об'єкт влади. Потреба досягнення балансу між державою та механізмами її впливу на громадянське суспільство, з одного боку, та громадянським суспільством і його

механізмами саморозвитку і самоконтролю – з іншого. Такий баланс є необхідним для побудови демократичної, правової, соціально-орієнтованої держави, дає можливість уникнути двох неприпустимих станів у розвитку країни – зведення до мінімуму або громадських свобод, або впливу держави. Порушення балансу призводить до негативних наслідків. Щоб цього уникнути потрібно створити необхідні механізми для становлення як сильної держави, так і розвинутого громадянського суспільства [44].

У цілому роль взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства зумовлюється такими чинниками: – існування держави і громадянського суспільства взаємозумовлене. Неможливе громадянське суспільство без держави та розвинутої держави без громадянського суспільства; – ефективність взаємодії суспільства й органів державної влади залежить від відповідності методів і механізмів взаємодії характеру й динаміці сучасних змін. Методи і механізми взаємодії мають реагувати на динамічні процеси суспільного виробництва, які змінюють якість сучасної цивілізації [44]. Ефективність взаємодії основних суб'єктів суспільного розвитку залежить від того, як кожен із них виконує свою функцію, яка має бути вичерпною у контексті позитивного впливу на ступінь ефективності.

Одним із основних аспектів функціонування сучасного громадянського суспільства є налагодження діалогу між державою і громадянином, гілками влади, політичними партнерами, культурами та цивілізаціями. Різні рівні інтеграції освітніх, наукових, педагогічних, урядових, громадських організацій створюють небачені можливості для їх співпраці, взаємодії в умовах інтерналізації різних сфер життя суспільств. Це актуалізує напрацювання нормативної бази для здійснення діалогу влади з громадськістю, удосконалення правового статусу інститутів громадянського суспільства [46].

Сьогодні в Україні забезпечено нове сприятливе законодавче поле для створення та діяльності інститутів громадянського суспільства. Так, з метою підвищення ролі громадянського суспільства в різних сферах діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема щодо

впровадження реформ на підтримку ініціатив громадськості, а також задля налагодження ефективного діалогу та партнерських відносин органів державної влади та органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, особливо що стосується питань забезпечення прав і свобод людини і громадянина, Президентом України виданий указ «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26 лютого 2016 року № 68/2016, яким визначені основи державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства на державному рівні у «Національній стратегії розвитку громадянського суспільства на 2016–2020 роки» [27].

Національна стратегія, передбачає, що держава створює сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. У ній також наголошується на необхідності європейської інтеграції та розвитку електронного урядування, надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час проведення антитерористичної операції. Особлива увага акцентується на ефективній взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу задля модернізації України, підвищення добробуту і створення рівних можливостей для всіх, а також залучення додаткових людських, організаційних, фінансових та технічних ресурсів для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг, сприяння процесу децентралізації державного управління і підвищення його якості та запобігання корупційним проявам [4]. Крім вищезгаданих нормативно-правових актів, Прем'єр міністром України підписане розпорядження «Про затвердження плану заходів на 2017 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016– 2020 роки» у якому наголошується на необхідності створення сприятливих умов для формування та розвитку інститутів громадянського суспільства [5]. У відповідності до Національної Стратегії у кожній з областей України розроблені та затверджені регіональні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства.

Будь-яка суспільна діяльність, як слушно зауважує О.Бабінова, завжди має спиратися на відповідне законодавство [32]. Основні засади участі громадськості у вирішенні справ держави закріплені Конституцією України. Так, ст. 5 Конституції проголошує, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування...» [1]. У ст. 36 визначається право громадян України «на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів». Право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування закріплено в ст. 38. Конституція України надає можливість громадянам направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1]. Таким чином, Конституція України визначає основи співпраці держави з громадськістю через закріплення прав і свобод громадян.

Україна має правові передумови розвитку громадянського суспільства. Регулювання окремих складових політики сприяння розвитку громадянського суспільства забезпечено, зокрема, Законами України «Про громадські об'єднання», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі

спілки», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги» та ін.

У цих документах наголошується на забезпеченні відкритості формування та реалізації стабільної та зрозумілої громадянам економічної та соціальної політики держави, урахуванні громадської думки в процесі підготовки та організації виконання їх рішень, підтримання постійного діалогу з усіма соціальними групами громадян; підтримці ініціативи громадськості щодо створення системи постійного діалогу та взаємодії інститутів громадянського суспільства і органів державної влади та органів місцевого самоврядування; визначені основні вимоги до організації і проведення органами виконавчої влади консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Проте тільки деякі з нормативних документів містять конкретні механізми взаємодії державних органів з громадськістю [32].

1.2. Способи впливу громадянського суспільства на органи влади

Встановлення правової справедливості й законності часто є результатом прискіпливої уваги громадськості та публічного розголосу в засобах масової інформації. Таким чином діяльність громадських організацій, рухів, окремих активістів, ЗМІ стає потужним важелем впливу на вирішення недоліків і прорахунків у роботі органів влади. Але громадськості не варто забувати про основну мету подібної діяльності, мету, ніяк не пов'язану з розголосом проблем чи вирішенням особистих питань. Мету, що уособлює собою взаємовигідні зміни у відносинах між владою та громадою.

До форм громадської участі у політиці й державотворчому процесі відносять: місцеві вибори й місцеві референдуми; збори громадян; місцеві ініціативи; громадські слухання; органи самоорганізації населення; асоціації та інші об'єднання громадян; дорадчі комітети. У Концепції сприяння органів виконавчої влади розвитку громадянського суспільства визначені найчастіше використовуються форми взаємодії органів державної влади з недержавними організаціями [26].

До таких форм взаємодії, зокрема, віднесені:

- участь інститутів громадянського суспільства в розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів з питань, що стосуються суспільно-економічного розвитку держави, інтересів широких верств населення, прав і свобод людини та громадянина;
- здійснення ними громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади щодо розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення (у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам виконавчої влади експертних пропозицій);
- надання інститутами громадянського суспільства соціальних послуг населенню відповідно до укладених з органами державної влади договорів;
- утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики;
- співпраця органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства в процесі підготовки та перепідготовки кадрів, спільного навчання державних службовців та представників громадських організацій навикам ефективної взаємодії, ознайомлення широких верств населення з формами їх участі у формуванні та реалізації державної політики;
- проведення органами виконавчої влади моніторингу й аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості;
- виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування [26].

Форми взаємодії між інституціями неурядового сектору і державними органами та установами досить різноманітні, а їх конкретні види залежать від особливостей національної правової системи та політичних традицій. Вони постійно розвиваються, в процесі чого виникають нові, більш ефективні методи та

форми взаємодії. Усі форми взаємодії органів державної влади й громадянського суспільства можуть бути умовно поділені на дві групи:

1. Економічні, під якими розуміється співпраця, у процесі (або результаті) якої отримується прибуток, забезпечується економічний розвиток регіону, держави в цілому тощо.
2. Неекономічні, під якими розуміється співпраця, не націлена на отримання прибутку. Метою такої співпраці є вирішення неекономічних питань.

Зрозуміло, що запропонована класифікація є досить умовною. Співпраця органів державної влади з неурядовими організаціями у будь-якій пострадянській країні супроводжується серйозними проблемами та перешкодами. Головні з них полягають у тому, що очікування населення від влади, оцінки якості та необхідності її діяльності суттєво відрізняються. Має місце і серйозна недовіра з боку населення до діяльності органів державної влади, їх здатності реалізувати потреби населення, забезпечити умови для стабільного, економічно ефективного розвитку суспільства [10].

Період освоєння нових демократичних цінностей та їх трансформування у стимулюючі мотиви до співпраці з органами державної влади займає тривалий час, у деяких випадках і десятки років. У цілому ж у таких країнах, як Україна, він є непростим як для населення, так і для влади. Водночас слід зазначити, що в такій мірі, як соціальні мотиви впливають на поведінку людей, поведінка людей може також відповідно впливати на їх мотиви та поведінку. Тобто соціальні мотиви можуть змінюватися у процесі створення інституційних умов та реальних, дієвих інструментів і механізмів залучення громадян до спільної діяльності з органами державної влади, у тому числі й у процесі їх участі в прийнятті управлінських рішень.

Активний соціальний діалог, участь інститутів громадянського суспільства у вирішенні завдань, що стоять перед суспільством, не тільки підвищує їх соціальну роль та значення, а й має суттєві соціально-економічні та суспільно-політичні наслідки: через нормативно-правові інструменти, економічні важелі та готовність

влади до діалогу з суспільством створюється середовище, яке сприяє процесам розвитку громадянського суспільства [10].

Громадські слухання як важливий інструмент отримання інформації від громадян проводяться ОДВ не тільки з метою інформування громадськості про свою діяльність або про хід виконання проектів і програм, але й для того, щоб почути побажання, поради, з'ясувати рівень задоволеності громадськості діяльністю влади. На відміну від одностороннього інформування, спрямованого від ОДВ до ГС, тут має місце двосторонній зв'язок і двосторонній потік інформації, а саме: ОДВ $\rightarrow$ ОГС $\rightarrow$ ОДВ. Такий зворотний зв'язок забезпечує можливість взаємовпливу та взаємообміну не тільки ідеями, але й інформацією. Як правило, результатом громадських слухань стають спільні плани дій і спільні проекти.

Бюджетні слухання, будучи формою громадських слухань, відрізняються від них чітко окресленою бюджетною тематикою і проблематикою. Крім того, на відміну від громадських слухань, бюджетні слухання передбачають перш за все звітування влади про хід виконання бюджету, особливо про основні напрями розподілу коштів та їх використання. Бюджетні слухання сприяють порозумінню влади з громадськістю, дають можливість владі заручитися підтримкою громадян щодо фінансування основних проектів і програм [16].

Громадські дорадчі ради або комітети - групи волонтерів із представників громади, які працюють на постійній основі в режимі проведення засідань і допомагають з'ясовувати інтереси громади в питаннях, вирішенням яких опікується громадська організація.

Необхідно зазначити, що, визнаючи важливість на центральному рівні громадських дорадчих комітетів для демократичного розвитку суспільства та прозорості в діяльності органів державної влади, учені вважають, що здебільшого така форма застосовується у співпраці з органами місцевого самоврядування. Підтвердженням цього є визначення дорадчого комітету (робочої групи) як тимчасового колективу представників територіальної громади та органів місцевого самоврядування, створеного для вирішення питань, які потребують поєднання різних функцій і залучення фахівців з різних галузей.

Громадські дорадчі комітети сприяють передусім взаємодії та взаємовпливу влади і громадськості, допомагають їм у спокійній, творчій обстановці почути один одного, знайти шляхи вирішення проблемних питань, спільно розробити подальшу політику владного органу [28].

Виходячи з вищенаведеного громадський дорадчий комітет - це постійна або тимчасова робоча група, членами якої є активні й фахові представники громадянського суспільства. Функціонуючи при ОДВ та органах місцевого самоврядування (ОМС), такий комітет надає консультативну допомогу; виражає прагнення та побажання територіальної громади, громадських об'єднань, широкого загалу громадськості щодо основних напрямів державної політики або політики органів місцевого самоврядування та її реалізації. Причому іноді на громадські дорадчі комітети можуть покладатися функції контролю за діяльністю ОДВ й ОМС.

Важливим напрямом співпраці ОДВ з громадськістю є громадські та громадсько-професійні експертизи проектів нормативно- правових актів і програм діяльності уряду, інших державних програм соціально-економічного розвитку притаманні центральному рівню державного управління. Як правило, громадські експертизи проводяться представниками громадських рухів та об'єднань.

За організацією здійснення громадські експертизи можуть набувати двох видів [43].

1. Законопроект чи програма надаються широкому загалу громадських об'єднань. На першому етапі вони розсилаються поштою або розміщуються на веб-сайті організації, що їх розробляла. На другому етапі організація отримує висновки громадських рухів та об'єднань також поштою або на своєму сайті.

Можливі такі варіанти подальших дій:

- після реалізації другого етапу співпраця ОДВ і громадських рухів та об'єднань припиняється і ОДВ, на основі отриманих результатів, доробляє зазначені документи;

- із представників організацій, які брали участь у першому турі експертизи, створюється робоча група для опрацювання документів до повного їх прийняття та впровадження в життя.

2. Законопроект чи програма пропонуються на розгляд робочій групі, створеній із представників громадськості з метою доопрацювання запропонованих документів. Недоліком такого виду є той факт, що ОДВ, який розробляв документ, має можливість створити робочу групу із числа осіб, які будуть лояльно ставитися до документа в цілому та до окремих дискусійних його аспектів.

На відміну від громадської експертизи, громадсько-професійна експертиза здійснюється не тільки представниками громадськості, але й науковцями та фахівцями з питань, розміщених у зазначених документах. Тому вона є більш ефективною, оскільки хороші результати досягаються за умови спільної роботи найкращих фахівців та найактивніших представників громадськості над вирішенням важливих завдань і проблем сьогодення [40].

Деякі вчені виокремлюють два потенційно корисних способи впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади: безпосередня (особиста) участь громадянина та робота консультативно-дорадчих органів влади. Розглянемо їх детальніше:

Консультативно-дорадчий орган (КДО) – це орган який створює певна державна структура, органи виконавчої влади на місцях або органи місцевого самоврядування для поглиблення консультацій, отримання експертної думки або думки громадськості з необхідних питань.

Різноманітні громадські ради, координаційні ради, міжсекторальні робочі групи, інші структури, що створюються на базі органів влади «стаціонарно» або для вирішення конкретних проблем. Прямого впливу на владу вони не мають, однак можуть надавати певні рекомендації при вирішенні того чи іншого питання [28].

Рис. 1. Схема категорій консультативно-дорадчих органів [авторська розробка]

Щоб вплинути на рішення влади, не обов'язково входити до складу консультативно-дорадчого органу, можна (згідно з регламентом) виступити на засіданні, розповісти про проблему, навести аргументи щодо її вирішення. Консультативно-дорадчий орган зобов'язаний обговорити її і надати чиновникам рекомендації, таким чином зрушивши процес з місця.

Другий варіант взаємодії з владою – це варіант особистої участі. Ніхто не може заборонити людині, що попередньо зареєструвалась, виступити на засіданні потрібної депутатської комісії чи на сесії міськради та переконати депутатів у необхідності вирішення проблемного питання.

У рамках концепції особистої участі громадяни мають у своєму розпорядженні такі способи впливу на процес прийняття рішень органами влади [28]:

1. Право обирати й бути обраним (право громадян стратегічного характеру. Головним посилом якого є бойкот чиновників, що встигли себе запламувати).

2. Звернення до місцевого депутата, депутатів вищих рівнів (можна отримати необхідну для вирішення питання інформацію. Зважаючи на підняту громадянами проблему, депутат може ініціювати власний запит/звернення, що набирає більш вагомого значення для владних кабінетів).

3. Звернення до органу влади (можна отримати необхідну для вирішення питання інформацію):

- усно: «пряма», «гаряча» телефонна лінія: урядова, місцева; до урядового та місцевого контакт-центру, керівника органу влади;
- письмово – заява, звернення, скарга, пропозиція згідно ЗУ «Про звернення громадян»;
- на особистому прийомі громадян.

4. Зустрічі керівників та посадових осіб місцевих рад з населенням (доволі ефективна форма роботи, що активізує діяльність громад, підвищує відповідальність посадових осіб. Зустріч з населенням – безпосередній шлях до відкритого діалогу, що підвищує шанси на успішне вирішення проблем) [28].

5. Виїзди депутатів разом з працівниками засобів масової інформації на місця (надає можливість продемонструвати депутатам суть проблеми наочно та обговорити шляхи її вирішення. А завдяки ЗМІ надати проблемі розголосу).

6. Через органи самоорганізації населення (об'єднання мешканців села, селища, міста, району чи навіть багатоквартирних будинків, можуть подати колективне звернення для вирішення питань місцевого значення. Зазвичай розглядаються владою більш уважно).

- місцеві ініціативи (пропозиція членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи визначається радою або статутом громади [28].

- громадські слухання (заслуховування не рідше одного разу на рік громадою звітів депутатів ради і посадових осіб місцевого самоврядування, під час якого можуть порушуватися різні питання і вноситися пропозиції з питань місцевого значення)

- загальні збори (збори всіх або частини жителів територіальної громади за місцем проживання для вирішення питань місцевого значення). Можуть мати наступні форми: сходка, збори мешканців будинку, вулиці, кварталу тощо.

7. Участь у сесіях рад (у присутності представників ЗМІ, які фіксують кожне слово, депутати швидше йдуть на поступки у вирішенні тієї чи іншої проблеми. Сприяє позитивному вирішенню питання і наявна багатопракційність рад).

8. Участь у роботі депутатських комісій (одна з найефективніших форм співпраці з владою. Саме на засіданнях можна більш детально розглянути потрібне питання, навести всі необхідні аргументи та заручитись підтримкою депутатів-членів комісії) [28].

9. Місцевий референдум (рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території)

10. Організація і участь в мітингах, походах, демонстраціях, пікетуваннях на місцевому рівні (подібні публічні збори дозволяють громадянам оголосити свої вимоги до влади (заборонити або дозволити, підтримати або засудити певні дії, рішення, явище).

11. Подання електронної петиції (індивідуальна або колективна вимога, звернення, пропозиція, скарга, прохання, клопотання, яка подається у органи державної влади в електронній формі. У разі набрання необхідної кількості підписів – виноситься у порядок денний сесії ради).

12. Подання скарги до Електронної книги скарг України. (Цей ресурс дозволяє повідомити про вашу проблему журналістам всеукраїнських видань, які за можливості нададуть ситуації розголосу).

13. Оскарження дії чи бездіяльності будь-якого органу влади в суді (якщо жодний з попередніх варіантів не спрацював потрібно користуватись своїм правом на розгляд у суді. Саме тому на кожному з етапів необхідно ретельно збирати письмові докази про хід процесу) [28].

Методів впливу громадськості на прийняття рішень органами влади законодавством передбачено багато. Для прискорення вирішення питання потрібно їх вдало комбінувати, вибудовуючи весь процес у логічно взаємопов'язаний ланцюжок.

Висновки до 1 розділу

Теоретичний аналіз проблематики, засвідчив, що досі відсутнє комплексне наукове напрацювання, яке врахувало би досвід минулого, сучасні суспільно-політичні зміни, що відбулися і відбуваються, зарубіжну практику та запропонувало б дієву, ефективну українську модель взаємодії державного управління та місцевого самоврядування. Проте взаємодія громадськості з органами публічної влади в Україні постійно привертає увагу фахівців і науковців, що обумовлено суспільно-політичними процесами, які відбуваються в Україні.

Розглянуто ряд нормативно-правових актів для врегулювання даних відносин, але вони потребують вдосконалення та більшого практичного використання.

Дослідження виявило, що громадськості надано необхідна кількість форм та способів для впливу та взаємодії з органами публічної влади, але вона не використовує їх належним чином, тому обґрунтовано доцільність запровадження комплексного системного алгоритму до виконання державних стратегій, концепцій та планів за основними напрямками: зміни до Конституції; розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів адміністративно-територіального устрою та між органами місцевого самоврядування й органами державної виконавчої влади; створення системи контролю та нагляду за законністю та ефективністю діяльності органів публічної влади з боку громад та громадськості.

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні та проблеми їх взаємодії з публічною владою

З моменту набуття незалежності Україна перебуває на шляху демократичних перетворень – удосконалення наявних та запровадження нових основ демократії. Необхідною умовою для успішної демократизації є налагодження ефективної співпраці з інститутами громадянського суспільства. Під терміном «інститути громадянського суспільства» ми розуміємо розгалужену мережу автономних стосовно держави, добровільних об'єднань громадян, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, діяльність яких спрямована на забезпечення особистих, політико-економічних, соціально-культурних та інших прав і свобод кожного громадянина. Для України як однієї з держав, яка відносно нещодавно стала на шлях демократичних перетворень, одним із першочергових завдань є забезпечення державної підтримки створення та функціонування інститутів демократичного суспільства, де активна участь громадянського суспільства у житті країни є тим каталізатором, який сприяє розвитку, цивілізації, закріпленню взаємних відносин довіри суспільства та кожного окремого громадянина з державою та рівноправних відносин між державою, людиною та суспільством. Розвинене та активно функціонуюче громадянське суспільство є показником соціальної, правової, демократичної держави [10].

Основними з критеріїв життєдіяльності європейських країн є розвиток демократії, громадянського суспільства, соціальної та правової держави. Європейський вектор розвитку України зумовлює потребу руху у напрямку європейської цивілізаційної моделі, закріплення європейських критеріїв. Такий вибір зумовлений пошуками місця України у Світовому співтоваристві, необхідністю підвищення конкурентоспроможності країни, її виходу з групи країн «третього світу». Прогрес у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави можливий лише за умови функціонування та розвитку активного громадянського суспільства [42].

Як наслідок, вітчизняними та міжнародними неурядовими організаціями фіксується невисокий рівень суспільно значущої добровільної активності громадян. Якщо розглянути результати досліджень Nations in Transit в

ретроспективі, то вони засвідчують, що рейтинги України має не найкращі показники у 2018 р.(Таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Рейтинг розвитку громадянського суспільства [53]

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Національне демократичне управління	5,00	5,00	5,50	5,75	5,75	6,00	6,00	5,75	5,75	5,75
Виборчий процес	3,50	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	3,50	3,50	3,50	3,50
Громадянське суспільство	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,50	2,25	2,25	2,50	2,75
Незалежні медіа	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	4,25	4,00	4,00	4,00	4,25
Місьцеве демократичне управління	5,25	5,25	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,25	5,00	4,75
Судова система та незалежність суддів	5,00	5,00	5,50	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,75	5,75
Корупція	5,75	5,75	5,75	6,00	6,00	6,25	6,00	6,00	5,75	5,75
Оцінка демократії	4,39	4,39	4,61	4,82	4,86	4,93	4,75	4,68	4,61	4,64

Для визначення вказаного рейтингу розвитку громадянського суспільства зарубіжні експерти беруть до уваги: кількісне зростання неурядових організацій України (НУО), їхню організаційну спроможність та фінансову стабільність, правове та політичне оточення, в якому вони функціонують, розвиток незалежних професійних спілок, рівень участі груп захисту інтересів у політичному процесі. Так, за результатами дослідження Nations in Transit міжнародної неурядової організації Freedom House (де оцінка різних напрямів демократичного розвитку перехідних країн здійснюється за шкалою від 7 балів – «найгірша», до одного бала

– «найкраща»), оцінка розвитку громадянського суспільства в Україні значно поліпшилася від 4,75 балів у 1998 р. до 3 балів у 2005 р. , до 2,75 балів у 2006-2011 рр. та до 2,50 у 2012-2018 рр. Як бачимо, саме за напрямом «Громадянське суспільство» Україна продемонструвала найбільший поступ та відповідно отримала найкращу оцінку відносно інших показників [53].

За даними іншого авторитетного рейтингу, який визначається у межах дослідження «Індексу сталості неурядових організацій» «Агентства міжнародного розвитку США» (USAID NGO sustainability Index) стан розвитку громадянського суспільства в Україні оцінено у 3,5 бали (за шкалою від 1 до 7, де поріг консолідації складає 3 бали). При цьому найслабшими складниками сталості неурядових організацій є фінансова життєздатність (4,2 бала) та їх сприйняття громадськістю (3,8 бала), а найсильнішими – адвокація (2,8 бала) та надання послуг (3,3 бала). За загальною оцінкою зарубіжних експертів, громадянське суспільство України характеризується як перехідне та неконсолідоване, тобто таке, що не досягло рівня країн розвинутої демократії та зберігає ризик повернення до менш розвинутого стану [55].

З 2012 спостерігається активний сплеск реєстрації громадських організацій. Він триває і досі. Причиною створення переважної кількості опитаних громадських організацій було бажання допомогти іншим та використати можливість вплинути на розвиток суспільства та громади.

Організоване громадянське суспільство дещо відстає у реагуванні від неформальних рухів та громадських ініціатив — є більш реактивним, ніж проактивним.

Українці невисоко оцінюють розвиток громадянського суспільства в Україні, тільки 10% називають його розвиток високим, за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

Більше 85% не є членами жодних громадських об'єднань.

За останні 5 років стабільним є показник щодо волонтерської діяльності. Упродовж останнього року близько 12% займалися волонтерством.

Після Революції Гідності відбулося різке підвищення можливості громадських організацій впливати на ухвалення рішень влади. Хоча цей вплив почав повільно знижуватись.

Серед ефективних способів впливу на владу, експертне опитування показало [30]:

- активна взаємодія з засобами масової інформації (71%)
- утворення сильних об'єднань (асоціацій, рухів) громадських організацій (63%)
- звернення до світової спільноти, міжнародних організацій (60%)
- публічне обговорення (круглі столи, слухання) нагальних суспільних проблем (58%)
- делегування представників громадських організацій на державні посади (в уряді, міністерствах, органах місцевого самоврядування тощо) (54%).

За результатами останнього опитування експертів (192 представники різних громадських організацій), є 2 конкретні проблеми громадського сектору:

1. Створення «кишенькових» громадських організацій (при органах влади, партіях, олігархах) – 75%
2. Залежність діяльності громадських інституцій від донорів («від гранту до гранту») – 68%.

Серед інших суттєвих проблем називають слабкий зв'язок громадських організацій із громадою (54%), відсутність солідарності, конфліктність, нездатність знаходити порозуміння (50%), амбіційність при відсутності потрібного рівня кваліфікації та знань, небажання вчитися (47%).

Організації мають обмежений доступ до ресурсів і, відповідно, низький рівень інвестицій. Фінансова життєздатність ОГС значно не змінилась в останні роки. Досі більше фокусу на внутрішньо переміщених особах і діяльності, що пов'язана з пом'ягшенням наслідків конфлікту на сході України.

Лише деякі донори покривають адміністративні чи непрямі витрати організацій громадянського суспільства, що впливає на фінансову стабільність організацій. Так Європейська Комісія (ЄК) дозволяє 7% від витрат на програму

використовувати на адміністративні затрати— за даними Індексу сталості розвитку організацій громадянського суспільства України за 2016 рік (дослідження БФ «Творчий центр ТЦК»).

Більше статистичних даних в Додатку А.

Іншою важливою перешкодою для громадських організацій у дослідженні Форум НДО в Україні назвали професійне вигорання (41% з опитаних ГО). Часто робота в громадському секторі пов'язана з постійним стресом. Тож навіть маленьким організаціям слід приділяти час на активності із запобігання професійному вигоранню всередині колективу.

Наприклад, дослідження громадських організацій, ініційоване Форум НДО в Україні, підштовхує до висновку, що співпраця між громадськими організаціями в країні потребує розвитку. Лише третина організацій, що брала участь у дослідженні, реалізувала останні два проекти у співпраці з іншими організаціями. У цьому дослідженні теж видно, що мало організацій схильні об'єднуватися у коаліції. Організації зазначають, що це пов'язано з боротьбою за увагу донорів, які фінансують діяльність організацій.

Самі організації не вважають проблему комунікації між собою перешкодою для діяльності.

Громадські організації та волонтери мають сильний позитивний баланс довіри від населення України.

Найкращий баланс довіри мають волонтерські організації (+37%), а громадські організації (+4%). Серед соціальних інституцій довіряють збройним силам (+37%), церкві (+25%).

Довіра населення необхідна щоб залучати кошти через пожертви, благодійні та членські внески. Організаціям слід підтримувати високий рівень довіри не тільки до себе, але і третього сектору загалом. За даними резюме дослідження Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, у середньому до 40% легалізованих громадських організацій подають звіти, а доступ до спеціальної статистичної звітності інших видів організацій наразі обмежений.

Аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, які є актуальними як для суспільства, так і для держави. Указом Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» до таких проблем віднесено те, що:

- Взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри [3].
- Негативний вплив на розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, справляють тимчасова окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя та військова агресія Російської Федерації в окремих районах Донецької і Луганської областей, існуючі у зв'язку з цим перешкоди в утворенні і діяльності організацій громадянського суспільства на відповідних територіях [3].
- Недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для реалізації громадських ініціатив, утворення та діяльності окремих видів організацій громадянського суспільства, розгляду та врахування громадських пропозицій органами державної влади, органами місцевого самоврядування [3].
- Рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу та врахування кращого міжнародного досвіду у сфері розвитку громадянського суспільства є недостатнім [3].

Такий стан справ призвів до того, що [26]:

відсутній ефективний громадський контроль за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

недостатньою є практика залучення громадськості до формування та реалізації державної політики і вирішення питань місцевого значення;

благодійники не мають ефективних стимулів з боку держави, зокрема податкових, обтяжені бюрократичними процедурами, відсутній дієвий механізм захисту від шахрайства та інших зловживань у сфері благодійництва;

більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової підтримки через її обмежений обсяг, незастосування прозорих конкурсних процедур та надання необґрунтованих переваг окремим видам організацій громадянського суспільства [26];

реалізацію програм (проектів, заходів), розроблених організаціями громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка держави, ускладнюють надмірно короткі строки, протягом яких вона надається, та необґрунтовані обмеження на види витрат, які можуть бути профінансовані за рахунок бюджетних коштів;

потенціал організацій громадянського суспільства не повною мірою використовується органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування для надання соціальних та інших суспільно значущих послуг; спостерігається тенденція надання переваги у цій сфері державним і комунальним підприємствам та установам, що не сприяє підвищенню якості послуг та призводить до надмірного зростання бюджетних видатків [26];

недостатніми є стимули щодо здійснення організаціями громадянського суспільства підприємницької діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем (соціальне підприємництво), долучення таких організацій до надання соціальних послуг зі сприяння у працевлаштуванні та професійної підготовки соціально вразливих верств населення;

відсутня єдина державна інформаційно-просвітницька політика у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства.

Попри все, варто зазначити, що сьогодні в Україні існує практичний досвід налагодження ефективної співпраці між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. Проте, позитивні приклади такої співпраці є поодинокими, а не системною практикою. Сьогодні доводиться констатувати, що вище висвітлені оптимістичні статистичні дані про тенденції розвитку громадянського суспільства не вирішують, на жаль, головних проблем українського суспільства, якими є: низький рівень активності громадян у вирішенні питань трансформації та розвитку українського суспільства,

низький рівень взаємної довіри між владою, підприємницькими колами та інститутами громадянського суспільства. Більшість українців все ще знаходяться осторонь усталених європейських практик демократичної участі [30].

Політичне керівництво держави протягом всієї історії незалежності країни підкріплювало і так доволі хитку віру громадян невиконанням передвиборчих обіцянок, що призводило до громадянської зневіри, поширення настроїв соціальної апатії, політичного та правового нігілізму, суспільної аномії. Ці проблеми не тільки до кінця не вирішені й сьогодні, а й дедалі глибше пускають свої корені у нашому суспільстві, про що свідчать результати багатьох опитувань.

У процесі дослідження, проведеного соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, виявлено ряд причин, які перешкоджають громадській активності українців. До них віднесено: відсутність вільного часу – 43,4; загрозу протидії з боку органів влади, силових структур, керівництва тощо – 8,0; незнання, як досягти своєї мети – 13,8; недостатність грошей та інших ресурсів для здійснення такої діяльності – 12,2; Не маю однодумців – 6,4, інше – 19,1; важко відповісти – 6,5 [54].

Слушно зазначив В. Білоус, що сучасні засоби взаємодії та обміну між владою і суспільством мають певною мірою антагоністичний характер, одна зі сторін (влада) традиційно розглядає іншу (суспільство) як своє джерело існування і в такий спосіб обмежує її власну можливість нормально існувати, функціонувати та розвиватися. Соціальний песимізм народу породжений відсутністю впливу, через вище перелічені проблеми, на ведення державної політики у будь-якій із сфер життєзабезпечення суспільства незалежно від рівнів управління; відсутністю віри у практичну реалізацію передвиборчого гасла провладної партії – «покращення життя уже сьогодні», яке для переважної більшості українців нині звучить швидше як утопія, ніж реальність [11].

Такі, не зовсім втішні реалії сучасного існування громадянського суспільства повинні сприяти зосередженню уваги органів влади на тому, що інститути громадянського суспільства є соціальним механізмом, який відповідає людським і соціальним потребам та забезпечує вирішення життєво важливих суспільних

проблем, сприяє покращенню життя людей, захисту інтересів різних соціальних груп; комунікативним механізмом, який надає людям можливість спілкуватися з однодумцями та проявляти себе; інтегративним механізмом, який об'єднує людей за їхніми інтересами, змінюючи і підтримуючи цю громаду, яка стає незамінним елементом при прийнятті публічно-правових рішень; фінансово-економічним механізмом, оскільки є джерелом додаткових робочих місць, створює можливість скорочення бюджетних витрат на певні суспільно корисні послуги і проекти завдяки залученню додаткових ресурсів громадських організацій; ідеологічним механізмом, який сприяє підвищенню якості публічного управління завдяки забезпеченню прозорості та стабільності демократичних перетворень, зростанню довіри громадськості до державних органів тощо.

2.2. Взаємодія держави і громадянського суспільства в контексті модернізації державно-управлінської системи в Україні

На відміну від традиційних практик, формування громадянського суспільства в нашій державі відбувається під тиском глобальних змін і в межах процесу модернізації, тобто комплексу соціальних, економічних, політичних, культурних, інтелектуальних трансформацій, характерних для країн молодих демократій. Подібне нашарування процесів наднаціонального і національного характеру, особливо в умовах системної глобальної кризи, створює додаткові труднощі та проблеми для формування громадянського суспільства [44].

У перехідних суспільствах особливого значення для успіху модернізаційних процесів набуває максимальне наближення держави до людей у результаті підвищення довіри населення до її діяльності. Це досягається завдяки підвищенню рівня інформованості населення щодо підготовки і здійснення соціальних програм, розширенню участі населення шляхом взаємних консультацій державних інститутів та структур громадянського суспільства.

Держава на сьогодні може претендувати на роль демократичної лише за умови забезпечення ефективності свого функціонування. «Тримаючи в руках важелі економічного і соціального розвитку і враховуючи ступінь ускладнення суспільного організму за останні десятиліття XX ст., держава, однак, не стала

єдиним джерелом зростання добробуту населення. Щоб не втратити своєї демократичної сутності, вона має шукати джерела підвищення ефективності свого функціонування за рахунок встановлення партнерських відносин з громадянським суспільством, зміщення акценту з кількісного аспекту державного впливу на якісний, орієнтований на забезпечення необхідного рівня потреб населення країни. Визначальним чинником демократизму сучасної держави є встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами». Регулярні спільні заходи щодо організацій громадянського суспільства і владних структур ще не підняли їх взаємодію на якісно новий рівень; не спостерігається значного зростання ролі громадянського суспільства, недостатніми є відкритість і прозорість влади в Україні [37].

Відсутність традицій громадянського суспільства, відчувається особливо гостро і помітно гальмує процес демократизації. Особливу роль для громадянина відіграє показник легітимності. Він полягає у визнанні або підтвердженні законності чийхось прав і повноважень та згода громадян з правом влади справляти визначальний вплив на суспільство. Інтегральним показником легітимності влади стає рівень довіри громадян до владних інститутів. Відмова від моралі в політиці, втрата владою морального авторитету призводять до відриву її від народного життя, до різкого зниження її легітимності та деградації. Як відомо, про стан влади можна судити за рівнем її легітимності, що виражається у визнанні й підтримці існуючої влади, політичного режиму з боку більшості громадян. Рівень легітимності піддається природним коливанням, однак показник довіри до органів державної влади в суспільстві, як свідчать соціологічні дослідження, має становити щонайменше 25%. Стан тотальної недовіри більшості наших співгромадян до основних державних інституцій є характерною ознакою новітньої доби [15].

Порівняльний аналіз сучасного політичного розвитку України відповідно до теоретичних моделей демократичної модернізації дає підстави припустити, що трансформація її політичної системи в основному відбувається за алгоритмом, властивим країнам з авторитарно-тоталітарним минулим. Вона характеризується незавершеністю, нерівномірністю, нестійкістю багатьох процесів, відсутністю

чіткої політичної доктрини, невисоким рівнем інтегрованості та політичної культури, наявністю великої кількості ризиків і відступів від базових варіантів перетворень. Показано, що в умовах перманентних криз, відсутності конкуренції, поширення корупції та безвідповідальності чиновників активізуються корпоративно-олігархічні структури, поглиблюється майнова нерівність, наростає бідність, посилюються розбалансованість і конфліктність суспільних відносин. Політична система демонструє неспроможність у царині своєї діяльності, а саме в узгодженні різних інтересів і підпорядкуванні їх інтересам людини і суспільства. Аналіз структурної та функціональної адекватності політичної системи потребам суспільного розвитку свідчить про необхідність її подальшого реформування [26].

Розкрито низку особливостей політичної модернізації українського суспільства: здійснюючись за ініціативою держави та правлячої еліти, вона містить елементи авторитаризму та супроводжується конфліктами; раціоналізація владних систем та механізмів відбувається непослідовно; диференціація структури політичної системи суперечить її здатності до інтеграції, забезпечення рівноваги, політичної стабільності і соціального порядку; бізнес-політична монополізація спричиняє деформацію політичних та політико-громадських інститутів (виборча система, партії, місцеве самоврядування, ЗМІ тощо); невисокий рівень політичної культури обмежує участь громадян у процесі прийняття і контролю виконаних рішень; вітчизняна еліта корумпована і в основному зорієнтована на власне збагачення, а її модернізаторська частина слабка і надмірно фрагментована. В цій ситуації пріоритетом для України має стати розвиток людини, особистості як найважливішого модернізаційного ресурсу суспільства [19].

У країнах з перехідними політичними системами головними фігурантами в процесі державотворення та реформування управлінських структур виступають представники політичної еліти. Період незалежного розвитку дав змогу визначити, що в Україні існує проблема формування сучасної соціально відповідальної політичної еліти, здатної висунути із свого середовища лідерів нової формації, що в українському політикумі бракує лідерів, які б повністю відповідали сучасним завданням розбудови демократичної держави і суспільства, спроможних піднятися

над власними корисливими інтересами. Водночас демократичний розвиток України, основними складовими якого є розбудова соціально-правової держави та громадянського суспільства, перебуває в певній взаємозалежності від процесу формування, оновлення та активного функціонування зорієнтованої на національне відродження політичної еліти [24].

Виходячи з досвіду країн, які тільки здійснюють перехід до реальної демократії, встановлено, що вплив політичної еліти та політичних лідерів на якісні перетворення в системі державного управління, формування громадянського суспільства значно сильніший, ніж у країнах сталої демократії. В Україні процес створення ефективної системи державного управління та інститутів громадянського суспільства під впливом сучасної української політичної еліти має напівцивілізований характер. Це зумовлено, по-перше, самим кланово-корпоративним характером української еліти, по-друге – практичною відсутністю державної кадрової політики, стабільної середньої ланки державної служби, незалежної від політичних процесів, та іншими причинами [18].

Проведений аналіз свідчить, що нині діюча в Україні пропорційна виборча система має цілий комплекс недоліків. Оскільки саме вона модифікує політичну систему, то для подальшої модернізації системи державного управління в Україні необхідно провести реформу виборчої системи.

На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку України особливого значення набуває формування основ нової культури взаємовідносин влади, бізнесу та громадянського суспільства. Це пов'язано з тим, що у багатьох країнах світу публічні відносини у трикутнику «влада – бізнес – суспільство» є потужним джерелом розвитку економічної системи в цілому та умовою вирішення соціальних проблем. Однак інтереси великого бізнесу, держави та суспільства, як свідчить еволюція світової цивілізації у XX ст., не є ідентичними. Більше того, суперечності між ними досить часто призводили до соціальних потрясінь, фінансово-економічних криз тощо. У зв'язку з цим особливого значення для України набуває необхідність розробки та практичної реалізації механізму соціального партнерства як дієвого засобу прискорення суспільного розвитку [33].

В Україні, держава, бізнес та громадянське суспільство досить тривалий час розвивалися паралельно. Однак поступово великий капітал починає усвідомлювати, що повноцінний динамічний розвиток, вихід на світові ринки, тощо, можливі лише за наявності всередині країни стабільного соціально-правового поля та чітких політичних «правил гри». Доведено, що розвиток такого сценарію вимагає активного залучення інститутів громадянського суспільства. В основу співпраці держави, бізнесу та громадянського суспільства мають бути покладені почуття національної єдності, патріотизм та спільне бачення завдань, що стоять перед країною [25].

Важливою складовою впливу інститутів громадянського суспільства на систему державного управління є громадський контроль. Контроль, що являє собою вид соціального управління (механізм саморегуляції соціальної системи) є комплексом різних заходів, яких вживають громадяни, інститути громадянського суспільства (політичні партії, профспілки, ЗМІ, громадські об'єднання), зі спостереження та перевірки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, з метою примусу влади до дотримання норм законів, відповідального та компетентного виконання своїх обов'язків [35].

Доведено, що прозорість є однією з найбільш важливих форм громадського контролю, будучи паралельно з цим його основним механізмом. Для підвищення ефективності механізмів здійснення громадського контролю в системі державного управління органам державної влади та організаціям громадянського суспільства необхідно: ініціювати створення комплексної системи громадського контролю, яка включатиме як державні структури, так і структури громадянського суспільства та складатиметься з двох рівнів – регіонального та загальнонаціонального; спрямувати діяльність суб'єктів громадського контролю на виявлення та оприлюднення недоліків і порушень у діяльності державного апарату, вжити передбачених законом заходів щодо оперативного усунення порушень прав, свобод і законних інтересів громадян; розробити нормативно-правову базу щодо механізмів застосування громадського контролю, наприклад шляхом прийняття відповідного закону [30].

Соціально-політичні мережі мають низку характеристик, які відрізняють їх від інших форм управлінської діяльності у сфері публічних потреб та інтересів. Досліджено їх головну характеристику: мережі являють собою таку структуру управління публічними справами, яка пов'язує державу та громадянське суспільство. Ця структура емпірично спостерігається і теоретично описується як мережа різноманітних державних, громадських організацій та установ, що мають деякий спільний інтерес, яка формується для вирішення соціальних проблем на основі обміну наявними у її акторів ресурсами [50].

Особливим теоретико-методологічним підходом до модернізації державного управління, є нова формула управління – «governance» (врядування). Поняття «врядування» у сучасній науці державного (ширше – публічного) управління набуває концептуального значення. Деякі дослідники розглядають «governance» (врядування) як самостійну концепцію поряд із новим державним менеджментом та концепцією соціально-політичних мереж.

Сутність концепції «governance» полягає в тому, що державне управління втрачає колишню жорсткість і регламентованість; воно базується скоріше горизонтальних, ніж на вертикальних зв'язках між урядовими органами, асоціаціями громадянського суспільства та бізнесом. Подібне управління відрізняється як від простого адміністрування, за якого джерелом політичних рішень виступає винятково політичне керівництво, так і від ринкової моделі з її акцентом на торговельній угоді, де кожний учасник намагається максимізувати свою вигоду. Це складна система врядування, в якій важливі елементи державних повноважень поділені з недержавними організаціями та місцевим самоврядуванням за допомогою інноваційних інструментів розв'язання суспільних проблем (контракти, субсидії, ваучери тощо). Реалізуючись за допомогою переговорів і співпраці між державними та недержавними структурами щодо досягнення взаємоприйнятого результату, демократичне врядування здатне ефективніше задовольняти суспільні потреби [22].

Нинішній етап розвитку людства пов'язаний зі стрімким «вторгненням» до соціосфери нових явищ. Цивілізація поступово перетворюється на «суспільство

ризик». Синергетичний підхід до управління більш адекватний сучасним умовам розвитку суспільства як самоорганізованої складної системи. Його впровадження обов'язково вимагає перегляду традиційних принципів, форм і методів управління суспільством [11].

Одним із сучасних форм ефективного державного управління є управління за допомогою соціальних проектів та державних програм, воно слугує підвищенню ефективності такого процесу, сприяє зміщенню інтересу від самих проектних ідей, як було прийнято в державному управлінні, до фаз, які їм передують: експертизи, попереднього аналізу та дослідження, створення суспільного іміджу, спрямованого на підтримку проекту. Це відбувається завдяки тому, що до розробки проекту на стадії, що передують прийняттю рішень, активно залучаються групи громадськості, інтереси яких можуть бути порушені, створюються суспільно-державні та інші «гібридні» коаліції. Водночас показано, що практична неготовність багатьох управлінських команд у структурі державної служби до управління через проекти пов'язана з тим, що відповідна концепція (або ідеологія) ще не має повною мірою «власних» засобів управлінської роботи [45].

Стратегічною метою модернізації системи державного управління є створення властивої українським реаліям, ефективної, відкритої, підконтрольної народів системи публічного управління, спрямованої на задоволення потреб людей, підвищення рівня їхнього життя, забезпечення сталого, демократичного розвитку України. Заради досягнення цієї мети потрібно раціоналізувати виконавчу владу, реформувати місцеве самоврядування, змінити філософію управління, переорієнтувавши її з керування на регулювання і надання послуг.

В практичному плані система державного управління складається з кількох компонентів, кожен з яких має цілком конкретний зміст. Першим є управляюча система (суб'єкт управління), тобто сукупність органів державної влади та управління. Другим компонентом є структурно-функціональна спроможність державної влади адекватно формувати та реалізовувати ефективну державну політику (взаємодія, управлінський процес), третім – сама суспільна система (об'єкт управління), тобто всі сфери суспільного життя [15].

Починаючи з 1991 р. в Україні неодноразово піднімалося питання про проведення політичної та адміністративно-територіальної реформ з урахуванням зарубіжного досвіду та вітчизняних реалій. Головною метою реформ мала стати модернізація структури органів державної влади, оптимізація системи управління територіями, впорядкування взаємовідносин органів влади різних рівнів, реформування системи державного управління в цілому, що, зрештою, сприятиме підвищенню рівня життя кожного громадянина незалежно від того, в якій місцевості він проживає, надання йому повною мірою належних адміністративних, соціальних та культурних послуг. Проте головною перешкодою для здійснення політико-адміністративної та адміністративно-територіальної реформ стала відсутність політичної волі у вищого державного керівництва, а також консенсусу серед політичних сил щодо напрямів і особливостей реформування. У свою чергу, спроби реформування окремих ланок єдиної системи управління суспільством, як правило, були малоефективними, а здобутки від них – скоріш ситуативними, ніж стратегічними [44].

Висновки до 2 розділу

Проаналізувавши статистичні дані міжнародної правозахисної неурядової організації, Freedom House, відповідно до її рейтингу стан розвитку громадянського суспільства в Україні оцінено у 3,5 бали (за шкалою від 1 до 7, де поріг консолідації складає 3 бали). При цьому найслабшими складниками сталості неурядових організацій є фінансова життєздатність та їх сприйняття громадськістю, а найсильнішими – адвокація та надання послуг. За загальною оцінкою зарубіжних експертів, громадянське суспільство України характеризується як перехідне та неконсолідоване, тобто таке, що не досягло рівня країн розвинутої демократії та зберігає ризик повернення до менш розвинутого стану.

Відповідно до даних результатів розвиток громадянського суспільства в Україні свідчить про наявність комплексу проблем, які є актуальними як для суспільства, так і для держави.

Дослідження діяльності органів публічної влади, проблем їх зворотного зв'язку з громадськістю дозволило з'ясувати механізми взаємодії, які потребують модернізації під час реформи державного управління та місцевого самоврядування. Проблеми органів публічної влади взаємопов'язані з їх взаємодією з громадськістю, а механізми зворотного зв'язку справляють значний вплив на стан суспільних відносин у країні.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВПЛИВУ ГРОМАДСЬКОСТІ НА ПУБЛІЧНУ ВЛАДУ

3.1. Створення сприятливих умов для діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства

Сприяння розвитку громадянського суспільства є однією з найважливіших умов становлення України як демократичної, правової і соціальної держави. Воно передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, що повинна базуватися на партнерстві, взаємозацікавленості у досягненні цілей, пов'язаних з процесом демократизації усіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина [14].

Кабінет Міністрів на виконання Указу Президента України від 26 лютого 2016 року № 68 «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» розробив та затвердив план заходів з реалізації у 2017 році Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки [3]. У рамках підготовки плану заходів з метою врахування думки представників різних видів інститутів громадянського суспільства, (громадських, благодійних, релігійних, експертних організацій, а також наукових установ) Секретаріатом Кабінету Міністрів та Мінрегіоном протягом вересня - листопада 2016 року проводилися тематичні зустрічі для обговорення пропозицій, щодо заходів з розвитку громадянської освіти, удосконалення системи надання соціальних послуг через залучення інститутів громадянського суспільства, сприяння утворенню та діяльності релігійних організацій, сприяння благодійній та волонтерській діяльності. У листопаді 2016 року у партнерстві з Офісом Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Адміністрацією Президента України проведений круглий стіл «Запровадження механізмів інституційної підтримки ОГС в Україні». Крім того проект акта був розміщений для обговорення на офіційному веб-сайті Мінрегіону та урядовому веб-сайті «Громадянське суспільство і влада».

У результаті такої співпраці сформовано ряд заходів, які реалізуються відповідно до стратегічних напрямів, визначених Стратегією:

- сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки;
- сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення;
- стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці [4].

Реалізація передбачених проектом плану заходів сприятиме посиленню інституційної спроможності різних видів інститутів громадянського суспільства, залученню громадськості до прийняття державних рішень та вирішення питань

місцевого значення, участі неурядових організацій у наданні соціальних послуг, розвитку громадянського суспільства в Україні.

Органи виконавчої влади сприяють підвищенню соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, що є умовою формування в суспільстві культури благодійництва і меценатства. Це передбачає [18]:

- розроблення механізму налагодження комунікацій між органами виконавчої влади, інститутами та суб'єктами господарювання;
- заохочення благодійництва і меценатства;
- стимулювання участі суб'єктів господарювання у розв'язанні соціальних проблем.

Міжнародна діяльність інститутів громадянського суспільства є важливим фактором формування позитивного іміджу України в світі. Органи виконавчої влади здійснюють заходи щодо сприяння [17]:

- міжнародному співробітництву інститутів з іноземними громадськими та міжнародними неурядовими організаціями;
- інформаційному супроводженню міжнародної діяльності інститутів.

Створення сприятливих умов для діяльності інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі передбачає:

- спрощення процедури легалізації та реєстрації зазначених інститутів;
- урегулювання підприємницької діяльності інститутів;
- створення умов для розвитку благодійництва і меценатства;
- запровадження механізму державного замовлення на надання інститутами окремих послуг на конкурсних засадах;
- підтримку суб'єктів господарювання та громадян, які надають фінансову допомогу чи здійснюють добровільні пожертвування інститутам для розв'язання проблем, що мають важливе суспільне значення;
- розвиток волонтерського руху;

- імплементацію положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема щодо закріплення права іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, створювати громадські організації;
- спрощення вимог до установчих документів інститутів та ліцензування їх діяльності з надання соціальних послуг;
- сприяння удосконаленню механізму участі територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення;
- удосконалення правового регулювання участі інститутів у прийнятті рішень органами виконавчої влади, діяльності громадських рад та інших консультативно-дорадчих органів, здійснення органами виконавчої влади моніторингу громадської думки з питань їх діяльності;
- створення правових умов для забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів виконавчої влади, публічності всіх етапів підготовки і прийняття рішень, доступу до інформації про діяльність та рішення зазначених органів [17].

Процес налагодження взаємовідносин органів влади та інститутів громадянського суспільства на сучасному етапі стримується нездатністю влади забезпечити виконання законів у повному обсязі, бюрократизмом, надмірною тривалістю розгляду справ; корупцією серед чиновників та службовців, непрозорістю діяльності владних структур. Значними залишаються проблеми забезпечення доступу інститутів громадянського суспільства до інформації про діяльність органів влади і навпаки. Для вирішення цих проблем необхідно удосконалити нормативно-правову базу діяльності інститутів громадянського суспільства, знизити рівень корупції, ліквідувати інформаційну ізоляцію між суб'єктами владних відносин та інститутами громадянського суспільства, запровадити громадський контроль за діяльністю органів влади з метою забезпечення законності та правопорядку. Перехід до демократичних форм управління потребує від державних службовців і представників інститутів

громадянського суспільства вміння і навичок знаходити консенсус у відносинах [15].

Таблиця 3.1

Кроки побудови громадянського суспільства [15]

політичні чинники впливу	Громадянське суспільство		економічні чинники впливу
	Довіра громадськості до політичних діячів та уряду	Державні послуги з підтримки громад	
	Фаворитизм у рішеннях чинновників	Хабарі та неформальні платежі	
	Раціональність адміністративного врегулювання	Марнотратсво у бюджетних витратах	
	Ефективність правової системи в регулюванні суперечок		
	Ефективність правової системи в оскарженні регуляторних суперечок	Нецільове використання бюджетних коштів	
	Прозорість політики державних органів (органів державного управління та публічної влади)		
	Культура		
етика		традиції	

Продовження таблиці 3.1

Означені суперечності, що виникають у сучасному українському суспільстві, – це результат неправильної державної політики, яка є причиною різних соціальних конфліктів та вносить дисбаланс у відносини між публічною владою, суспільством та особистістю. При цьому особистість не сприймає реформи, які проводить державна влада, та відбувається процес відчуження особистості від управління справами суспільства і публічної влади. Відсутність соціальної активності у громадянина негативно позначається на ефективності реформ та на темпах розвитку громадянського суспільства [15].

3.2. Розроблення шляхів ефективного проведення діалогу органів влади з громадськістю

В нашій державі тривалий час комунікація між владою і суспільством відбувалася здебільшого у площині інформування про прийняті рішення, а зворотному зв'язку від суспільства належної уваги владою не приділялось. На сьогоднішньому етапі суспільних перетворень значно зріс рівень політичної культури і зрілості громадянського суспільства, що спонукало до конкретних змін у системі відносин між владою та суспільством. Саме налагодження ефективного публічного діалогу пов'язане зі встановленням зворотного зв'язку з громадськістю та партнерських відносин органів державної влади і громадянського суспільства. Дуже важливим є правильне розуміння, що таке діалог органів влади з громадськістю, адже це не просто «інформування», а «процес двостороннього обміну ідеями та інформацією», який веде до взаємного розуміння, залучення зацікавлених сторін до ухвалення та впровадження рішень. Лише тоді можна очікувати істотних зрушень у бік формування партнерських відносин між владою та суспільством. Адже головною метою комунікації є створення довірливих відносин між зацікавленими сторонами, формування правильних очікувань з боку громадськості та налагодження партнерських стосунків між суб'єктами комунікації. Отже, можна сказати, що державні комунікації – це процес двостороннього спілкування влади з громадськістю за допомогою різних комунікаційних каналів та інструментів з метою підвищення довіри громадян до влади через процес побудови державної репутації [18].

Ефективна комунікація передбачає спілкування на всіх рівнях незалежно від ієрархії. Вона необхідна для підвищення довіри, для покращання розуміння дій влади, для управління в період криз. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблено. Міністерство інформаційної політики України на початку 2016 р. презентувало Концепцію реформи урядових комунікацій, яка була розроблена з ініціативи Міністерства інформаційної політики, за участі Секретаріату Кабінету Міністрів України, групи незалежних експертів та за підтримки уряду Великобританії. Як зазначається в Концепції, головною метою реформи є налагодження системного

діалогу влади і суспільства, побудова системи державних стратегічних комунікацій та реформа структури управління урядовими комунікаціями. За словами експертів, з реалізацією Концепції населення країни зможе системно впливати на прийняття рішень владою, відбудеться зближення між владою та громадськістю через налагодження постійного діалогу. Крім того, Мінінформполітики розробляє дорожню карту упровадження реформи, що також є частиною більшої ініціативи, а саме побудови системи державних стратегічних комунікацій. Завдання цього документа полягає у з'ясуванні, що потрібно змінити в урядовій комунікації, щоб запустити процес формування партнерських відносин між Урядом і суспільством [38].

Налагодження повноцінного діалогу між владою і суспільством у період проведення реформ потребує системи комунікацій, що не тільки розрахована на розповсюдження інформації, а й передбачає налагодження двостороннього діалогу з метою залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Перехід до суспільства сталого розвитку дає громадянам право знати про діяльність влади, а владі – обов'язок своєчасно і в повному обсязі надавати інформацію громадянам та задовольняти їхні потреби. Децентралізація та інші реформи не зможуть бути успішно завершеними, якщо люди їх не розуміють, отже – не приймають. Тому для досягнення успішних результатів урядових реформ необхідне налагодження комунікації як двостороннього зв'язку між владою і суспільством за посередництвом різних комунікаційних каналів та інструментів [32].

Взаємовигідне партнерство між державою та інститутами громадянського суспільства можливе лише за умови паритетного діалогу, тому вкрай актуальною є проблема винаходу новітніх засобів комунікації і відповідної інтеракції. Для оптимізації функціональної дієздатності громадянського суспільства ефективно взаємодіяти з державою воно має бути забезпечено відповідними законодавчими і контролюючими ініціативами та реальним правом моніторингу діяльності владних інституцій [50].

Дієвим інструментом підтримки діалогу влади з громадськістю є обласні цільові програми сприяння розвитку громадянського суспільства та співпраці

органів влади з громадськістю. Завданнями таких програм є створення умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження співпраці влади та громадськості, фінансова підтримка ініціатив громадськості для спільного вирішення завдань регіональної політики. У межах програм передбачаються фінансові ресурси для проведення публічних консультацій із громадськістю, вивчення громадської думки, проведення конкурсів соціальних проектів серед громадськості, створення ресурсних центрів громадських ініціатив, навчання державних службовців та представників громадськості використанню інструментів громадської участі, проведенню форумів соціальних інвестицій тощо [26].

Розробка концепції механізму діалогічної взаємодії в державному управлінні потребує таке розуміння форм, параметрів, функцій, характеристик як суб'єктів так і самого процесу взаємодії в управлінні державою, коли кінцевою метою є побудова стратегії співробітництва органів влади і громадськості. Стосовно нашого дослідження, під механізмом діалогової взаємодії органів влади і громадськості в управлінні державою, потрібно розуміти систему послідовних дій (порядок дій), комплекс методів та заходів, які ґрунтуються на принципах управління і спрямовані на подолання суперечливості інтересів держави та громадськості й забезпечує результат взаємодії.

В системі органів державної влади України існують окремі підрозділи та, навіть, цілі органи, чийм головним (а іноді і єдиним) завданням є організація здійснення соціального діалогу.

На загальнонаціональному рівні такими органами є, перш за все, Національна тристороння соціально-економічна рада при Президентові України та Національна служба посередництва і примирення, Громадські ради при Кабінеті Міністрів.

На територіальному рівні такими органами є «дорадчо-консультативні ради» при керівниках територіальних органів влади (перш за все, при головах місцевих державних адміністрацій та головах обласних та районних рад). Детальний аналіз діяльності цих установ змушує переоцінити їх роль в забезпеченні організації діалогової взаємодії органів державної влади з громадськістю. Наявна організацій

на структура на центральному рівні, а саме Національна тристороння соціально-економічна рада, яка є однією з форм діалогової взаємодії органів влади і громадськості України не забезпечує участі всіх сторін соціального діалогу, оскільки її діяльність зосереджена переважно на вирішенні трудових суперечок [26].

В той же час, сучасні органи цілком спроможні (за умов незначної трансформації) забезпечити достатньо успішну взаємодію влади та громадськості. Так, Національна тристороння соціально-економічна рада при Президентові України потребує розширення свого складу (збільшення кількості членів) за рахунок залучення представників громадських організацій, що не діють в сфері трудових відносин. Таке розширення дозволить діяльності цієї Ради вийти за межі трудових відносин. Це забезпечить дійсно діалогічний характер взаємодії державної влади та громадськості та зробить Національну раду інструментом такої взаємодії. Крім цього, на територіальному рівні необхідно на базі колегій та консультативно-дорадчих рад при головах місцевих державних адміністрацій необхідно сформувати регіональні соціально-економічні ради. Ці ради повинні стати територіальними представництвами Національної тристоронньої соціально-економічної ради при Президентові України та мати аналогічні повноваження. Це дозволить врахувати при організації взаємодії органів влади та громадськості місцеві особливості, що додатково забезпечить діалоговий характер цієї взаємодії (Додаток Б) [30].

Відмінною рисою більшості досліджень, які присвячені проблемі діалогової взаємодії, є те, що під діалогом розуміється вміння вести розмову, бесіду між двома суб'єктами зазвичай, тобто фактично передбачається і детально аналізується тільки раціонально-вербальний рівень діалогу. Така редукція є епістемологічно некоректною, оскільки ця взаємодія може здійснюватися не тільки за діалоговою стратегією, але й за будь-якою іншою, наприклад, за авторитарною, маніпулятивною, конформною, індиферентною тощо [49].

На сьогоднішній день для найбільш повного системного опису діалогу, слід говорити про те, що його повноцінне функціонування передбачає ряд рівнів,

наданих вище. Характеристики суб'єктів взаємодії і компоненти самого процесу діалогу мають стати предметом цілеспрямованого формування для забезпечення повноцінного функціонування організаційно-правового механізму. Саме вказані ідеї і лягли в основу авторської розвивальної програми діалогової взаємодії влади і громадськості. Програма розвитку здатності до діалогової взаємодії суб'єктів державного управління включає чотири блоки. Це надано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Структура розвивальної програми [30]

Блоки	Мета
1. Мотиваційний	- забезпечення позитивної мотивації до участі в розвивальній програмі
2. Інформаційний	- ознайомлення з особливостями, різновидами прояву та реаліями явища діалогу в державному управлінні - ознайомлення з ознаками, параметрами, критеріями діалогу і їх індивідуальними характеристиками учасників програми
3. Інструментальний	- спрямованість на оволодіння навичками діалогу та розвиток якостей особистості, які забезпечують високий рівень готовності до діалогу
4. Діяльнісний	- спрямованість на оволодіння засобами застосування досвіду діалогової взаємодії для регуляції діяльності та спілкування

Продовження таблиці 3.2

Важливим є те, що в кожному блоці мета поділяється на дві складові – перша стосується державно управлінського аспекту діалогової взаємодії, друга – власне психологічного. Комплексне оволодіння технологічною базою та системою інструментарію діалогової взаємодії в рамках запропонованої програми є необхідною умовою корекції і формування особистісних установок, мотивів, компетенцій у сфері міжособистісної діалогової взаємодії, що є фактором успішного здійснення організаційно-функціонального аспекту діалогу органів

влади і громадськості на всіх рівнях державного управління. Отже, використання об'єктивних і суб'єктивних факторів підвищення ефективності діалогової взаємодії органів влади і громадянськості має сприяти подальшому вдосконаленню партнерських відносин між суб'єктами через створення гнучкої системи управління замість звичних бюрократичних процедур. Розробка концептуальної моделі обумовлена необхідністю вдосконалення існуючих стосунків органів влади та громадянського суспільства, визначення нових форм такої взаємодії, створення умов для подальшого розвитку інститутів громадянського суспільства, зміцнення гарантій реалізації громадянами права на участь в державному управлінні. Перелічені форми взаємодії потребують доопрацювання у плані чіткого визначення суб'єкта управління певною формою взаємодії та більш детального визначення таких управлінських функцій, як мотиваційна, планування, організація і контроль при реалізації тієї чи іншої форми взаємодії [32].

Ефективна модель взаємодії ОГС із органами державної влади потребує:

- забезпечення інформаційної відкритості з боку органів державної влади, вчасне інформування про підготовку політичних рішень.
- подальшого вдосконалення нормативно-правового поля, усунення його прорахунків і прогалин, що має забезпечити результативність процедур консультацій з громадськістю, повноцінне здійснення громадського контролю, громадських експертиз, зокрема й антикорупційної експертизи нормативно-правових актів.
- розширення меж і змісту громадського контролю за діяльністю органів державної влади, створення додаткових механізмів ефективного контролю громадськості в сферах, які не мають належного правового регулювання.
- охоплення механізмами громадського контролю, громадської експертизи, моніторингів, консультацій з громадськістю питань, що мають першочергове значення для суспільства. Це передусім оцінки ефективності дотримання законодавства, використання бюджетних коштів; прийняття рішень органів державної влади у сфері регуляторної політики; виконання державних програм,

загальнонаціональних та місцевих програм розвитку, стратегічних документів, планів, програм розвитку сфер, галузей, регіонів тощо.

- забезпечення належних умов для виконання моніторингових функцій ОГС щодо дотримання законодавства в перебігу передвиборчої кампанії та виборчого процесу, дій органів державної влади, політичних партій, ЗМІ, виборчих комісій.

- активізації ОГС заходів, пов'язаних із здійсненням інформаційно-просвітницьких, експертно-аналітичних, правозахисних функцій; стимулювання громадської активності, підвищення громадянської компетентності, зокрема спеціальних навичок взаємодії із органами державної влади та обізнаності щодо визначених законодавством процедур.

- досягнення рівновіддаленості профспілкових організацій від подвійного впливу державних інституцій та організацій роботодавців, що потребує використання усіх можливостей у форматі соціального діалогу та поза ним.

Висновки до 3 розділу

У розділі сформульовано базові принципи системного підходу до реалізації напрямів реформування державного управління та місцевого самоврядування, що дозволило виробити рекомендації щодо вдосконалення механізмів взаємодії громадськості з органами публічної влади.

Запропоновано концептуальну модель механізмів взаємодії громадськості з органами публічної влади. Обґрунтовано, що за умови створення механізму зворотного зв'язку «громадянин – влада», – як у горизонтальній площині (на кожному рівні влади), так і у вертикальній, – оновляться й механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади.

Виявлено, що представниками органів публічної влади для діалогу не докладається необхідних зусиль, недостатній рівень професіоналізму посадових осіб заважає забезпечити дієвий зворотний зв'язок із громадськістю, що призводить до зниження рівня довіри до влади, диспропорція розподілу повноважень між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, із зменшенням повноважень останніх, призвела до того, що

громадськість не здійснює свої права у повній мірі. Відсутність конструктивного діалогу органів публічної влади з громадськістю періодично призводить до радикальних проявів останньої та є ознакою недостатньої зрілості, неналежної розвиненості інститутів громадянського суспільства в Україні.

На основі чого, було сформульовано модель взаємодії громадськості з органами державної влади, що сприятиме проведенню ефективного діалогу органів влади з громадою.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами дослідження, можна зробити такі висновки:

Взаємодія державних інститутів з інститутами громадянського суспільства є умовою існування правової демократичної держави, інститути громадянського суспільства та партнерами держави у реалізації нормотворчих, правозастосовчих та правоохоронних функцій.

На даному етапі розвитку необхідно чітко усвідомити, що участь громадськості та інститутів громадянського суспільства у процесі прийняття управлінських рішень потребує не лише закріплення у конституційних та законодавчих нормах, але і вироблення реальних механізмів впливу громадян на діяльність публічної влади. Вироблення таких механізмів повинно проводитися комплексно, з чітким з урахуванням засад державної політики, особливостей розвитку громадянського суспільства та готовності самої громадськості активно залучатися до вирішення суспільних справ.

Відповідно до завдань, які ми ставили перед собою при виконанні дипломної роботи:

1. Розкривши питання взаємодії державної влади і громадянського суспільства – можна зробити висновок, що громадянське суспільство визначає зміст державної влади, а характер державної влади, у свою чергу, впливає на розвиток громадянського суспільства. Дана взаємозалежність відобразилася в Конституції України та інших нормативно-правових актах, однак необхідно визнати, що існуючі відносини «влада – громадянське суспільство» – це контурна нормативно-правова схема, не наповнена реальним змістом.

Влада завжди уособлювалася з державою, тому ми можемо сказати, що держава виступає суб'єктом влади, а громадянське суспільство як об'єкт влади. Потреба досягнення балансу між державою та механізмами її впливу на громадянське суспільство, з одного боку, та громадянським суспільством і його механізмами саморозвитку і самоконтролю – з іншого. Такий баланс є необхідним для побудови демократичної, правової та соціально-орієнтованої держави.

2. Проаналізувавши розвиток громадянського суспільства з моменту набуття незалежності України, вона перебуває на шляху демократичних перетворень – удосконалення наявних та запровадження нових основ демократії, відповідно до цього, необхідною умовою для успішної демократизації є налагодження ефективної співпраці з інститутами громадянського суспільства.

Сучасні засоби взаємодії та обміну між владою і суспільством мають певною мірою антагоністичний характер, одна зі сторін (влада) традиційно розглядає іншу (суспільство) як своє джерело існування і в такий спосіб обмежує її власну можливість нормально існувати, функціонувати та розвиватися. Соціальний песимізм народу породжений відсутністю впливу, через вище перелічені проблеми, на ведення державної політики у будь-якій із сфер життєзабезпечення суспільства незалежно від рівнів управління; відсутністю віри у практичну реалізацію передвиборчого гасла провладної партії – «покращення життя уже сьогодні», яке для переважної більшості українців нині звучить швидше як утопія, ніж реальність.

3. Оцінивши взаємодію держави і громадянського суспільства в контексті модернізації державно-управлінської системи в Україні, особливого значення для успіху модернізаційних процесів набуває максимальне наближення держави до людей у результаті підвищення довіри населення до її діяльності. Це досягається завдяки підвищенню рівня інформованості населення щодо підготовки і здійснення соціальних програм, розширенню участі населення шляхом взаємних консультацій державних інститутів та структур громадянського суспільства.

Особливості політичної модернізації українського суспільства: здійснюючи за ініціативою держави та правлячої еліти, вона містить елементи авторитаризму та супроводжується конфліктами; раціоналізація владних систем та механізмів відбувається непослідовно; диференціація структури політичної системи суперечить її здатності до інтеграції, забезпечення рівноваги, політичної стабільності і соціального порядку; бізнес-політична монополізація спричиняє деформацію політичних та політико-громадських інститутів (виборча система, партії, місцеве самоврядування, ЗМІ тощо); невисокий рівень політичної культури обмежує участь громадян у процесі прийняття і контролю виконаних рішень; вітчизняна еліта корумпована і в основному зорієнтована на власне збагачення, а її модернізаторська частина слабка і надмірно фрагментована. В цій ситуації пріоритетом для України має стати розвиток людини, особистості як найважливішого модернізаційного ресурсу суспільства.

Стратегічною метою модернізації системи державного управління є створення властивої українським реаліям ефективної, відкритої, підконтрольної народів системи публічного управління, спрямованої на задоволення потреб людей, підвищення рівня їхнього життя, забезпечення сталого, демократичного розвитку України. Заради досягнення цієї мети потрібно раціоналізувати виконавчу владу, реформувати місцеве самоврядування, змінити філософію управління, переорієнтувавши її з керування на регулювання і надання послуг.

4. Дослідивши сприятливі умови для діяльності та розвитку інститутів громадянського суспільства, можна зробити висновки, що ефективна взаємодія органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, що повинна

базуватися на партнерстві, взаємозацікавленості у досягненні цілей, пов'язаних з процесом демократизації усіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина.

Відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, сформовано ряд заходів, які реалізуються відповідно до стратегічних напрямів:

- сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки;
- сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення;
- стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;
- створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

Значними залишаються проблеми забезпечення доступу інститутів громадянського суспільства до інформації про діяльність органів влади і навпаки. Для вирішення цих проблем необхідно удосконалити нормативно-правову базу діяльності інститутів громадянського суспільства, знизити рівень корупції, ліквідувати інформаційну ізоляцію між суб'єктами владних відносин та інститутами громадянського суспільства, запровадити громадський контроль за діяльністю органів влади з метою забезпечення законності та правопорядку.

5. Розроблюючи шляхи ефективного проведення діалогу органів влади з громадськістю на сьогодишньому етапі суспільних перетворень, значно зріс рівень політичної культури і зрілості громадянського суспільства, що спонукало до конкретних змін у системі відносин між владою та суспільством.

Перехід до суспільства сталого розвитку дає громадянам право знати про діяльність влади, а владі – обов'язок своєчасно і в повному обсязі надавати інформацію громадянам та задовольняти їхні потреби. Для досягнення успішних результатів урядових реформ необхідне налагодження комунікації як

двостороннього зв'язку між владою і суспільством за посередництвом різних комунікаційних каналів та інструментів.

У межах програм передбачаються фінансові ресурси для проведення публічних консультацій із громадськістю, вивчення громадської думки, проведення конкурсів соціальних проектів серед громадськості, створення ресурсних центрів громадських ініціатив, навчання державних службовців та представників громадськості використанню інструментів громадської участі, проведенню форумів соціальних інвестицій тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні шляхів ефективного проведення діалогу органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з громадськістю на принципах партнерства, довіри, прозорості, відкритості та взаємоповаги, зокрема у сфері реалізації цільових програм в контексті здійснення реформ в Україні.

Для вдосконалення механізмів взаємодії публічної влади з громадськістю, було сформульовано такі пропозиції:

- унормувати при підготовці нової редакції Конституції України принципи формування громадянського суспільства, як ключової складової внутрішньополітичної стратегії України;
- розробити та прийняти спеціальні закони України про розвиток громадянського суспільства, про громадський контроль, про політичну опозицію, Виборчий кодекс України, постанову Кабінету Міністрів України про комплексну модернізацію українського суспільства;
- розробити Національну програму модернізації системи державного управління в Україні, яка б поєднувала світові досягнення і національні традиції;
- створити при Президентові України Координаційну раду з питань комплексної модернізації українського суспільства та відповідні ради при держадміністраціях регіонів України за участю громадськості;
- сформувати в Адміністрації Президента України та Секретаріаті Кабінету Міністрів України спеціальні підрозділи з модернізації системи державного управління.

Отже, взаємодія громадянського суспільства з державними службовцями в сучасних умовах України потребує створення умов за яких підвищувалась активізація громадськості, що дозволить ширше залучати групи суспільства до прийняття тих чи інших нормативних актів, здійснення ефективного державного управління. Це дає змогу краще виявляти недоліки, що можуть бути допущенні при розробці та прийнятті управлінських рішень та залишитись поза увагою державних службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141.
2. Про громадські об'єднання: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1
3. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 68/2016 від 26 лютого 2016 року
4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 - 2020 роки: Указ Президента України № 68/2016 від 26 лютого 2016 року
5. Про затвердження плану заходів на 2017 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016– 2020 роки : Розпорядження Кабінеу Міністрів України № 297-р від 10 травня 2018 р
6. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України № 1302 від 29 серп.

2002 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1302-2002-%EF>

7. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 3 листоп. 2010 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-2010-%EF&p=1310713018882675>
8. Андрійчук Т. Громадські консультативно-дорадчі органи: проблеми організації та функціонування / Т. Андрійчук // Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса]. – 2014. – Вип. 3. – С. 357-368.
9. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: теоретико-методологічний аспект : дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Бабінова О. О. – К., 2006. – 232 с.
10. Баран М.П. Взаємодія громадянського суспільства та органів влади: сучасний стан, проблеми, перспективи /М.П.Баран // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – №10– С.5-7.
11. Білоус В. С. Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності [Текст]: навч. посіб. / В. С. Білоус. – К. : КНЕУ, 2007. – 376 с
12. Більовський О. Основні напрями вдосконалення системи соціального партнерства в Україні. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/12/>.
13. Вавринчук, М. П. Політологічні аспекти державного управління [Текст] : навч. посіб. / М. П. Вавринчук. – Хмельницький : ТОВ "Поліграфіст-2", 2012. – 416 с.
14. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за наук. ред. д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна, д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненко ; авт. кол. : Ю. П. Сурмін, А. М. Михненко, Т. П. Крушельницька та ін. - К. : НАДУ, 2011. - 388 с.
15. Гавкало Н.Л. Взаємодія органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства/Н.Л.Гавкалова,М.В.Грузд//Актуальні проблеми економіки №10(160), 2014

16. Гарасимів Т. З. Основні інститути громадянського суспільства та правової держави: засади взаємодії / Т. З. Гарасимів, Т. Ю. Дашо // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2015. - № 813. - С. 96-107. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_18
17. Гирик М. А. Щодо легітимності форм і видів взаємодії інститутів громадянського суспільства та правової держави / М. А. Гирик // Менеджмент-орієнтовані підходи до здійснення змін в публічному управлінні : матеріали наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 22.10.2010 р. / за заг. ред. Ю. П. Шарова. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. – С. 97–99.
18. Гостева О.М Роль громадських організацій в процесі розбудови громадянського суспільства в Україні/О.М. Гостева/Державне управління: удосконалення та розвиток № 10, 2017
19. Дахова І. І. Участь громадян в управлінні державними справами: питання теорії та практики / І. І. Дахова // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 102109.
20. Державне управління: підручник: у 2 т. Т. 1 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. – Київ: [б. в.]; Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2012. С. 463.
- 21.Дзяна Г.О., Дзяний Р.Б. Налагодження комунікації між владою і суспільством у період проведення реформ /Г.О Дзяна., Р.Б. Дзяний//Теорія та практика державного управління.№ 2(57) – 2017р.
22. Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством : матеріали наук.-практ. конф. 28 квіт. 2016 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – 178 с
23. Зайченко С. Громадянське суспільство України: цифри і факти [Електронний ресурс]
24. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. – К.: – Ваїте, 2016. – 280 с.

25. Комунікація уряду із суспільством / Я. Журба, В. Андрусів // Аналітичний документ – 2015. URL: <http://analytic.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Brief.pdf>.
26. Концептуальні засади взаємодії політики й управління/ Е.А.Афонін, Я.В.Бережний, О.Л.Валевський та ін.; за заг. ред. В.А.Ребкала / Навчальний посібник. - К. : НАДУ, 2010. - 300 с.
27. Корнієвський О.,Палій Г. Громадський контроль як дієвий інструмент впливу на владу /О.Корнієвський, Г.Палій/ Громадянське суспільство - 2015р - №9
28. Костиця О.Влада та громада: законні методи впливу./О.Костиця// Трибуна, незалежна преса Полтави- 2016. Режим доступу: <https://tribuna.pl.ua/news/vlada-ta-gromada-zakonni-metodi-vplivu/>
29. Кріцак І. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні /Кріцак І. В. // Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2017. – 228 с. (с. 109-111).
30. Круглик С. Б. Громадські організації як інститути громадянського суспільства / С. Б. Круглик // Гілея. – 2010. – № 25. – С. 91–98.
31. Крупник А. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення [Електронний ресурс] / А. Крупник // Теоретичні та прикладні питання державотворення : Електронне наукове видання. — Режим доступу : www.oridu.odessa.ua.
32. Крутий О.М. Комплексний механізм діалогової взаємодії органів влади і громадськості / О. М. Крутий. // Державне будівництво. - 2010. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_28
33. Крушинська С.П. Нормативно-правове забезпечення взаємодії державних органів з громадськістю у сфері освіти в Україні / С. П. Крушинська. // Державне управління: теорія та практика. - 2012. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_39

34. Куракін О. М. Генеза поняття «громадянське суспільство» / О. М. Куракін, М. Ю. Романов // Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО. – 2015. – Випуск 35. – Частина I. – Том 1. – С. 28-32.
35. Ладиченко В. Проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства / В. Ладиченко // Публічне право. — № 4 (24). — 2016. — С. 18—25.
36. Литвинова Л. В., Збираник Ю. В. Теоретичні аспекти розвитку комунікації в органах публічної влади в Україні // Державне управління: теорія та практика. 2015. С. 4–11. Доступне також у PDF: http://www.e-patp.academy.gov.ua/2015_2/3.pdf
37. Майко Т.С. Механізм взаємодії органів місцевої влади і громади / Т. С. Майко //Сучасне суспільство. Випуск 1 (13) - 2017р.
38. Матвійчик А. В. Громадські об'єднання як інститут громадянського суспільства / А. В. Матвійчик // Гілея. – 2010. – № 36. – С. 104–112.
39. Машков А. Д. Теорія держави і права : підручник / А. Д. Машков. – Київ : ВД Дакор, 2015. – 492 с
40. Мироненко Т. Є. Організаційно-правові аспекти управління взаємодією органів прокуратури України з громадськістю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мироненко Тетяна Євгенівна. – К., 2008. – 20 с.
41. Полішкевич Л. Д. Теоретичні засади взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю / Л. Д. Полішкевич // Ефективність державного управління. - 2016.-Вип.4.-С.282-289.-Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_4_34
42. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? [Текст] / М. В. Лациба, А. О. Красносільська, О. Ю. Вінніков [та ін.] ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К. : Агентство “Україна”, 2011. — С. 98.
43. Розвиток взаємодії держави і громадянського суспільства в контексті впровадження європейських принципів належного врядування : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (12.12. 2012 р., м. Київ) / упоряд. В. М. Яблонський, О. А. Корнієвський, П. Ф. Вознюк. – К. : НІСД, 2013. – 504 с.

44. Романенко Є. О. Особливості механізмів взаємодії громадян і держави у контексті активізації формування громадянського суспільства // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". — 2018. — №2. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2018-2-4129>
45. Суспільство та влада: механізми взаємодії : навч.- метод. матеріали для слухачів дисципліни «Механізми взаємодії суспільства і влади» / А. М. Михненко, С. О. Кравченко, І. В. Пантелейчук та ін. — К. : НАДУ, 2013. — 80 с.
46. Тимофєєв С.П. Механізм взаємодії органів влади з громадськістю як фактор впливу на громадську думку/С.П Тимофєєв// Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". — 2014. - №10
47. Турій О.В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства./О.В Турій// Державне управління: удосконалення та розвиток № 8, 2017
48. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні [Текст] : посіб. — К. : Ленвіт, 2012 . — 64 с.
49. Формування соціального діалогу: світовий досвід і практика. Аналітична доповідь / за ред. М.М.Розумного. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/616/>;
50. Чемерис О. М. Теоретико-правові засади взаємодії органів влади і громадськості при формуванні та реалізації державної політики / О. М. Чемерис // Ефективність державного управління. - 2015. - Вип. 42. - С. 39-51.
51. Шкроб К. Механізм взаємодії органів влади та громадськості / К.Шкроб // Управління та адміністрування:зб. наук. ст. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. Н.Л Новікова. — Ч.1. — Київ.нац. торг.-екон. Ун-т, 2018. — 354с.
52. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Навчальний посібник / К.: Либідь, 2005.- 576 с
53. Що заважає Вашій громадській активності?: соціологічне опитування [Електронний ресурс] / Сайт Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. — Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=368

54. Nations in Transit 2018[Електронний ресурс]//Freedom House//Режим доступа: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/ukraine>
55. Together EU4Civil Society - Європейський Простір від 13.04.2018. Режим доступу: <https://euprostor.org.ua/about-together>

ДОДАТКИ